

ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพ
ระหว้าประเทศ
(วงักกรมทอ)

งานศิลปหัตถกรรมประเภท แกะสลัก-หัวข้องมอญ

ช้องมอญนั้นมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่โดดเด่น โดยมีลักษณะที่ตั้งโค้งขึ้นไปทั้งสองข้าง มีฐานรองรับจะไม่วางราบกับพื้นเหมือนช้องวงของไทย ช้องวงมอญ นิยมตกแต่งด้วยลวดลายแกะสลักกันอย่างวิจิตรบรรจงสวยงาม

บนวงช้องส่วนที่โค้งขึ้นไปนั้นจะแกะสลักเป็นลวดลายต่าง ๆ อย่างวิจิตร ตกแต่งลายด้วยการปิดทอง หรือการประดับมุก หรือประดับกระจกอย่างงดงาม ลวดลายที่มีความวิจิตรงดงามแสดงถึงทักษะฝีมือของช่างแกะสลัก มักอยู่ที่ส่วนหัวช้อง หรือที่มักรู้จักกันดีว่าเป็นงาน “การแกะสลักหัวช้องมอญ” ลวดลายแกะสลักหัวช้องมอญส่วนมากมักแกะลวดลายเป็นรูปเทวดา หรือรูปกนิษฐ เรียกกัันว่า หน้าพระ หรือหน้าเทพพนม จะมีหน้าตาคล้ายกับคนมอญ ทั้ายเป็นรูปมวยผมของคนมอญ ส่วนตอนกลางโค้งแกะเป็นลวดลายกระหนกใบเทศ และส่วนตอนท้ายของวงช้องมักแกะสลักเป็นรูปหางของกนิษฐ หรือลายไทย หรือลวดลายที่สอดคล้องกับลวดลายที่วิจิตรที่เป็นส่วนของหัวช้อง

ส่วนท้ายช้อง

แบบเกศลอย

แบบเกศนอน

เอกลักษณ์การแกะสลักหัวซ่องมอญ

เอกลักษณ์การแกะสลักหัวซ่องมอญที่นิยมมี 2 ลักษณะ คือ

การแกะสลักแบบ “เกศลอย” คือ การแกะสลักยอดเกศที่อยู่เหนือหน้าพระให้ลอยตัวขึ้นมา ไม่แนบติดอยู่กับหัววงซ่อง

การแกะสลักแบบ “เกศนอน” คือ การแกะสลักยอดเหนือหน้าพระให้แนบอยู่ติดกับหัววงซ่อง

หัวซ่องนิยมทำจากไม้สัก เพราะไม้สักมีความทนทานแข็งแรง เมื่อนำมาแกะสลักจะสามารถแกะเป็นลวดลายต่าง ๆ ได้ง่าย นอกจากไม้สักแล้วยังนิยมใช้ไม้ขนุน ไม้ประดู่ ไม้กะทือเขาควาย เป็นต้น ที่สำคัญคือ ต้องมีขนาดกว้างตั้งแต่ 12 นิ้วขึ้นไป ไม้ที่นำมาทำการแกะสลักจะ ต้องไม่มีตำหนิ ไม่ย่อนเสี้ยนหรือมียางตกค้างอยู่มากในเนื้อไม้ เพราะจะทำให้งานชิ้นนั้นขาดความสวยงาม

ฆ้องมอญวงเล็ก

ฆ้องมโหรี

ฆ้องโหม่ง

ฆ้องแบ่งได้หลายประเภท ดังนี้

ฆ้องมโหรี แบ่งเป็นฆ้องมโหรีเล็ก และ ฆ้องมโหรีใหญ่ เป็นฆ้องชุดที่ใช้บรรเลงในวงมโหรีโดยเฉพาะ แต่เดิมลูกฆ้องจะมี 17 ลูก ต่อมาใช้ 18 ลูก การตีฆ้องประเภทนี้ จะใช้ไม้ที่ตรงปลายติดแผ่นโลหะ นำไปติดที่ลูกฆ้องให้เกิดเสียงตามตัวโน้ต

ฆ้องมอญ แบ่งเป็น ฆ้องมอญวงเล็ก และ ฆ้องมอญวงใหญ่ ฆ้องมอญจะมีลูกฆ้อง 15 ลูก ทำจากโลหะ วงฆ้องทำจากไม้แกะสลักเป็นลวดลายต่าง ๆ ตกแต่งด้วยการปิดทองหรือประดับกระจกอย่างสวยงาม

ฆ้องระเบิ่ง หรือ ฆ้องราว ใน 1 ชุด จะมีฆ้อง 3 ลูก แขนงอยู่บนราวไม้ แต่ละลูกจะมีระดับเสียงสูง-ต่ำไล่เสียงกัน อดีตใช้สำหรับการแสดงระเบิ่ง แต่ปัจจุบันไม่นิยมนำมาใช้

ฆ้องวงใหญ่ เป็นเครื่องดนตรีหลักในการบรรเลงทำนอง ใช้บรรเลงร่วมกับเครื่องดนตรีประเภทอื่น เช่น วงปี่พาทย์คู่ วงมโหรีใหญ่ เป็นต้น ฆ้องวงใหญ่จะประกอบด้วยลูกฆ้องและวงฆ้อง วงฆ้องทำจากหวายหรือไม้รางตัดเป็นรูปครึ่งวงกลม ตรงกลางเว้นที่ไว้ให้ผู้บรรเลงเข้าไปนั่งเพื่อบรรเลงเพลง ลูกฆ้องทำจากทองเหลือง มีจำนวน 16 ลูก

ฆ้องวงเล็ก เป็นฆ้องที่ถูกสร้างขึ้นให้มีขนาดเล็กกว่าฆ้องทั่วไป ลูกฆ้องมีจำนวน 18 ลูก วงฆ้องทำจากหวายตัดโค้งเป็นวงกลม ใช้บรรเลงเพลงควบคู่ไปกับฆ้องวงใหญ่ เนื่องจากเป็นฆ้องที่มีขนาดเล็ก จึงทำให้มีเสียงสูง สดใส และ ไพเราะ

เป็นฆ้องที่มีขนาดใหญ่ที่สุด ใช้สำหรับตีในงานมงคล ตัวฆ้องทำจากโลหะ มีปุ่มตรงกลางไว้สำหรับตีให้เกิดเสียง ไม้ตีทำจากไม้เนื้อแข็ง หุ้มผ้าหนาตรงส่วนปลาย

ฆ้องโหม่ง เป็นเครื่องดนตรีสำหรับตีประกอบจังหวะ มีเสียงดังทุ้มก้องกังวาน มีลักษณะคล้ายกับฆ้องหุ่ย แต่จะมีขนาดเล็กกว่า ตัวฆ้องทำจากโลหะผสม เช่น ทองเหลือง หรือ สำริด เป็นต้น

ฆ้อง : เครื่องดนตรีจากภูมิปัญญา

ฆ้อง เป็นเครื่องดนตรีที่สร้างด้วยโลหะผสม เป็นเครื่องดนตรีที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์ และวัฒนธรรมประจำชาติมีการค้นพบฆ้องทางตอนใต้ของจีนแถบมณฑลยูนนาน และแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น พม่า กัมพูชา ลาว อินโดนีเซีย และไทย เมื่อประมาณ 4,000 ปีมาแล้ว

ฆ้อง เป็นเครื่องดนตรีที่จัดอยู่ในประเภทเครื่องตี ตัวฆ้องมักจะทำจากแผ่นโลหะ ตรงกลางเป็นปุ่มนูน ใช้ประกอปกกับไม้ตีที่ทำจากไม้ ตรงปลายเป็นกระเปาะผ้าหนา เสียงของฆ้องจะมีเสียงดังกังวาน จึงมักถูกใช้บรรเลงในพิธีกรรมต่างๆ เช่น การใช้เป็นสัญญาณทำสงครามในอดีต พิธีกรรมทางศาสนา เป็นต้น

ฆ้องมอญ : เครื่องดนตรีเก่าแก่ ของชาวมอญ

ฆ้องมอญ เป็นเครื่องดนตรีชนิดเครื่องตี ถือเป็นเครื่องดนตรีเก่าแก่ที่ได้รับอิทธิพลมาจากมอญ ในภาษามอญเรียกว่า “ปาดกาวิง” หรือ “มองจักกิเตา” สำหรับภาษาพม่าจะเรียกฆ้องมอญว่า ละซาน ซึ่งมีความหมายตามรูปลักษณะของฆ้องว่า “ฆ้องวงตื้น” หรือ “ฆ้องจันทร์เสี้ยว” เพราะทั้งมอญและพม่า พิจารณาจากรูปร่างลักษณะของร้านฆ้อง (รางฆ้อง) ที่ทำเป็นวงโค้งขึ้นไปเหมือนพระจันทร์เสี้ยวนั่นเอง

ลวดลายบนฆ้องมอญนั้นแสดงให้เห็นถึงความอ่อนช้อยงดงาม แต่เดิมจะนิยมตั้งฆ้องมอญไว้ด้านหลังสุดของวงดนตรี แต่ได้มีการปรับเปลี่ยนให้ฆ้องมาอยู่ด้านหน้า เพื่อต้องการแสดงลวดลายซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์ของฆ้องมอญ ฆ้องมอญนั้นจัดเป็นเครื่องดนตรีชั้นครู เพราะเสียงของฆ้องมอญนั้นเมื่อบรรเลงจะมีความกลมกลืนเข้าได้กับเครื่องดนตรีอื่น ๆ อีกทั้ง

ยังสามารถเป็นตัวเทียบเสียงให้กับเครื่องดนตรีอื่นได้ด้วย

ฆ้องมอญวงแรกเข้ามาตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 6 ซึ่งปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เดิมที่ช่างแกะสลักหัวฆ้องมอญที่มีชื่อเสียงอาศัยอยู่ย่านแถวบ้านเนินฝั่งธนบุรี และวัดพระพิเรนทร์ ย่านวรจักร ฝั่งพระนคร

ฆ้องมอญ มีลักษณะที่ตั้งโค้งขึ้นไปทั้งสองข้างมีฐานรองรับ ไม่วางราบไปกับพื้นเหมือนฆ้องวงไทย ฆ้องวงมอญมักประดิษฐ์ตกแต่งกันอย่างสวยงาม วงฆ้องส่วนที่โค้งขึ้นไปนั้นมักจะทำจากไม้แกะสลักเป็นลวดลายต่างๆ นิยมปิดทองหรือประดับกระจกอย่างงดงาม มีเท้ารองตรงกลางเหมือนกับเท้าของระนาดเอก ฆ้องมอญมี 2 ชนิด เช่นเดียวกับฆ้องวงของไทย คือ ฆ้องมอญวงใหญ่ และฆ้องมอญวงเล็ก ฆ้องมอญวงใหญ่มีจำนวน 15 ลูก ฆ้องวงเล็กมีจำนวน 16 ลูก สำหรับใช้บรรเลงในวงปี่พาทย์รามัญ หรือปี่พาทย์มอญ สามารถใช้บรรเลงได้ทั้งงานมงคล หรืองานอวมงคล ซึ่งในปัจจุบันมักนิยมใช้บรรเลงประโคมในงานศพ

ฆ้องมอญมีส่วนประกอบที่สำคัญคือ

1. ฆ้อง ฆ้อง ทำจากหวายตัดโค้งเป็นวงกลม ตัวฆ้อง
แกะสลักเป็นลวดลาย ปลายด้านหนึ่งทำเป็นรูปกึ่งนร และ
ปลายอีกด้านหนึ่งแกะสลักเป็นรูปหางของกึ่งนร ตอนกลางของ
ฆ้องมีแผ่นไม้วางรองรับ เช่นเดียวกับเท้าของระนาดเอก

2. ลูกฆ้อง ทำจากโลหะ หลอม และกลึงเป็นรูปทรงกลม
ตรงกลางมีปุ่มนูนเรียกว่าปุ่มฆ้อง มีลูกฆ้อง 16 ลูก ไล่เสียง
สูง-ต่ำตามลำดับ

3. ไม้ตีฆ้อง ทำจากไม้ไผ่แก่ เหลาให้เป็นลักษณะกลมยาว
หัวไม้แต่เดิมนั้นทำจากหนังช้าง แต่ในปัจจุบันหนังช้างนั้นหายาก
จึงเปลี่ยนเป็นการใช้ผ้าพันไว้ที่หัวไม้แทน

ฆ้อง

ลูกฆ้อง

ไม้ตีฆ้อง

ส่วนหัวข้อง

ส่วนกลางข้อง

ส่วนท้ายข้อง

การแกะสลักหัวข้องมอญ : งานหัตถกรรมที่สะท้อนทักษะฝีมือเชิงช่าง

งานแกะสลักหัวข้องมอญ

เป็นงานหัตถกรรมโบราณแขนงหนึ่งที่สะท้อนถึงฝีมือเชิงช่างของบรรพบุรุษ ที่ต้องอาศัยทั้งทักษะฝีมือ ความชำนาญ และความรู้ตั้งแต่ขั้นตอนการเลือกใช้ไม้ซึ่งเป็นวัสดุในการแกะสลัก การออกแบบลาย การแกะสลักลวดลาย การขุดพื้น การประกอบไม้ด้วยการนำส่วนหัว ส่วนกลาง และส่วนหาง ที่แกะสลักเสร็จแล้วมาประกอบกันเป็นรูปทรงข้อง โดยใช้ลิ้มในการยึดซึ่งเป็นภูมิปัญญาโบราณ จนถึงการตกแต่งด้วยการลงรักปิดทอง และการประดับกระจก ควบคู่กันไป

การแกะหัวข้องมอญ ใช้วิธีการแกะสลักแบบนูนสูง มีเอกลักษณ์เฉพาะที่ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ ส่วนหัว ส่วนกลาง และส่วนท้าย

- ส่วนหัวหรือที่เรียกว่า “หัวข้อง” (อยู่ด้านซ้ายของผู้ที่บรรเลง) มีเอกลักษณ์เฉพาะคือ มักแกะสลักเป็นลายหน้าพระ เทพพนม กินรี ตามประเพณีนิยม

- ส่วนกลางที่เป็นส่วนโค้งของตัวข้อง นิยมแกะสลักเป็นลายกนกใบเทศ

- ส่วนวงข้องอีกด้านหนึ่ง หรือส่วนท้าย (อยู่ด้านขวาของผู้ที่บรรเลง) นิยมแกะสลักเป็นรูปหางของกินนร หรือลายไทยที่สอดรับกับลวดลายที่วิจิตรที่เป็นส่วนหัวข้อง แล้วมีการตกแต่งลวดลายด้วยการปิดทอง หรือการประดับมุก หรือประดับกระจกอย่างงดงาม

ข้องมอญโดยทั่วไปนิยมทำเป็นทรงฝักมะขาม ทรงบาตร และทรงวงเดือน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสะดวกและความสวยงามของคนตี สัดส่วนจึงเป็นไปตามความเหมาะสม

สิ่ว

วัสดุ / อุปกรณ์ที่ใช้แกะสลักหัวข้องมอญ

ค้อนไม้ เป็นค้อนที่มีลักษณะคล้ายตะลุมพุกเล็กๆ ทำจากไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้แดง ไม้ชิงชัน ค้อนไม้จะเบา ไม่กินแรง เวลาใช้งานและช่วยรักษาตำลึงให้ใช้งานได้นานอีกด้วย

สิ่ว เป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุดในการแกะสลักมีหลายชนิดได้แก่ สิ่วขุด สิ่วฉาก สิ่วขมวด สิ่วเล็บมือ สิ่วทำจากเหล็กกล้าที่แข็งและเหนียว ที่สำคัญคือจะต้องลับให้คมอยู่เสมอ มีด เป็นมีดเล็ก ๆ ปลายแหลม ใช้แกะลายเล็ก ๆ หรือแกะร่อง

เลื่อย ใช้ในการเลื่อยไม้ส่วนที่ไม่ต้องการออกไป เพื่อขึ้นรูปหรือขึ้นโครงของงาน

ตะไบ ใช้ถูตกแต่งชิ้นงานในขั้นตอนหลังจากแกะสลักแล้ว กระจาดทราย ใช้ขัดตกแต่งชิ้นงานหลังจากแกะสลักแล้ว

กบไสไม้ ใช้ไสไม้ให้เรียบก่อนลงมือแกะหรือตกแต่งอื่น ๆ ภายหลัง

ส่วาน ใช้เจาะรูไม้เพื่อแกะหรือฉลุไม้

แท่นยึดหรือปากกาจับไม้ ใช้ยึดจับไม้

เครื่องมือประกอบอื่นๆ ได้แก่ ไม้บรรทัด ดินสอ กระจาดขลุ่ยลาย กระจาดขึงทำแบบ

วัสดุตกแต่ง ได้แก่ รั้ววิทยาศาสตร์ กระจกสี ทองคำเปลว ดินสอพอง ชะแล็ก ทินเนอร์ สีทาไม้

ทองคำเปลว

วิธีการแกะสลักหัวข้องมอญ

การออกแบบลาย หรือการปั้นลาย

เป็นการเตรียมลวดลายหรือแบบร่างลวดลายที่จะใช้สำหรับการแกะสลักทั้ง 3 ส่วน โดยงานแกะสลักนั้น ช่างต้องรู้จักหลักในการออกแบบ รวมถึงรู้จักลักษณะของไม้ที่จะนำมาใช้แกะสลัก เช่น ทางไม้หรือเสี้ยน โดยทั่วไปส่วนหัวมักใช้ลายตัวพระ ลายกินรี ลายเทพพนม ลายดอกพุดตาล ผูกเข้ากับลายกนกใบเทศ ลายนกคาบ ลายก้านขด เป็นต้น เหตุเพราะเชื่อว่าดนตรีไทยเป็นของมีครู ลวดลายที่ใช้แกะสลักจึงเป็นลายชั้นสูง เสมือนหนึ่งเป็นการบูชาครูไปในคราวเดียวกัน

การถ่ายแบบลวดลายลงบนพื้นไม้

นำแบบลายที่ร่างไว้เจาะฉลุลายให้โปร่ง แล้วนำไปวางลงบนหน้าไม้ที่ทาด้วยน้ำกาว หรือแป้งเปียก ใช้ลูกประคบจากฝุ่นขาวตบลงบนกระดาษให้ทั่ว เมื่อยกกระดาษออกจะได้ลวดลายบนผิวหน้าไม้ตามแบบที่ร่างไว้ ปัจจุบันใช้ดินสอหรือสีเมจิกร่างแบบลงบนเนื้อไม้แทน

การโกลนหุ่นขึ้นรูป

การโกลนหุ่นขึ้นรูป คือการใช้เครื่องมือแกะเนื้อไม้บางส่วนออก เพื่อให้ปรากฏทรวดทรงขนาด

และส่วนตัดชัดเจน คล้ายรูปกึ่งสำเร็จ หลังจากนั้นจึงทำการโกลนภาพให้ลอยตัวให้ใกล้เคียงกับตัวภาพ

การแกะสลักลวดลาย

การแกะสลักลวดลาย

การแกะสลักลวดลาย คือการใช้สิ่วที่มีความคม มีขนาดและหน้าของสิ่วต่างๆ เช่น สิ่วหน้าตรงหน้าโค้ง และค้อนไม้ เป็นเครื่องมือในการแกะสลัก เพื่อทำให้เกิดลวดลายซึ่งต้องใช้ค้อนไม้ในการตอกและใช้สิ่วทำการขุด การปาด และการแกะลวดลายทำให้เกิดความงามตามรูปแบบที่ต้องการ

การขุดพื้น

การขุดพื้น คือการใช้สิ่วตอกเส้นรอบนอกของลายเพื่อเป็นการเดินเส้นรอบลาย เวลาตอกนั้นจะต้องลงน้ำหนักมือให้สม่ำเสมอ จะได้ร่องเนื้อไม้ที่มีระยะลึกสม่ำเสมอ

การประกอบไม้

การประกอบไม้ คือการนำส่วนหัว ส่วนกลาง และส่วนหาง ที่แกะสลักเสร็จมาประกอบกันเป็นรูปทรงห้อง โดยใช้ลิ้มในการยึดซึ่งเป็นภูมิปัญญาโบราณ เนื่องจากห้องมีน้ำหนักมาก ขนย้ายลำบาก ข้างจึงออกแบบให้ถอดชิ้นส่วนได้

การขัดผิวไม้และการตกแต่ง

การขัดผิวไม้ คือการนำดินสอพองมาขัดให้ทั่วผิวไม้ เพื่อเป็นการปิดรอยตามดให้ผิวไม้เรียบเนียนก่อนทำการตกแต่ง ในขั้นตอนการตกแต่งนั้น ปกติการตกแต่งมักทาน้ำมันเคลือบเนื้อไม้เพื่อรักษาเนื้อไม้ หรืออาจตกแต่งด้วยวิธีการอื่นๆ ได้แก่ การลงรักปิดทองคำเปลว การเขียนระบายสี การประดับมุก การประดับกระจกสี ฯลฯ ขั้นตอนนี้ช่างต้องขัดผิวให้เรียบตามด้วยการลงสีฝุ่นผสมขี้ผึ้งเล็กน้อย เพื่อลบลอยเสี้ยนไม้และรูตามด ทำอย่างน้อยสองครั้งแล้วจึงนำไปลงรักปิดทอง หรือการปิดทองล่องชาด

การประกอบไม้

การตกแต่ง

การนั่งบรรเลงและการดูแลฆ้องวง

ผู้เล่นหรือผู้บรรเลงฆ้องวงจะต้องอยู่ตรงกลางวงฆ้อง ในท่า นั่งพับเพียบหรือขัดสมาธิ ใช้นิ้วชี้และนิ้วโป้งเป็นตัว ประคองไม้ตี และใช้นิ้วที่เหลือกำไม้ฆ้องเอาไว้

การวางฆ้อง จะต้องวางฆ้องให้เป็นระนาบเดียวกันกับพื้น เมื่อมีความจำเป็นจะต้องยกหรือขนย้ายฆ้องจะต้องขนย้าย เพียงผู้เดียว และต้องยกให้ฆ้องขนานกับพื้น หรือยกแบบตั้งฉาก ห้ามพลิกหรือกลับด้านเด็ดขาด

การดูแลรักษาฆ้องวง ให้ใช้ผ้าแห้ง หรือผ้าชุบน้ำหมาด ๆ เช็ดทำความสะอาด ส่วนไม้ตีนั้นจะต้องเก็บใส่ถุงให้เรียบร้อย

งานศิลปหัตถกรรมประเภท “การแกะสลักฆ้องมอญ” จึงนับเป็นงานศิลปหัตถกรรมโบราณแขนงหนึ่งที่สะท้อนถึง ภูมิปัญญา และทักษะฝีมือเชิงช่างของช่างผู้แกะสลักสร้างสรรค์ เป็นลวดลายที่วิจิตรบรรจง ต้อง อาศัยทั้งความชำนาญ ความรัก ความอดทน ต้องมีทักษะในการแกะสลัก การขุด การเฉือน เนื้อไม้ การออกแบบลาย การลงรักปิดทอง การประดับกระจก ควบคู่กันไป หากช่างคนใดมีทักษะดังกล่าวอยู่ในคน ๆ เดียว นับว่าเป็นช่างแกะสลักฝีมือดีทีเดียว

อย่างไรก็ตามแม้ช่างจะมีองค์ความรู้อย่างครบถ้วน แต่ ด้วยประสบการณ์และทักษะการใช้อุปกรณ์ ทำให้ความ ละเอียดอ่อนซ้อยของลายแตกต่างกันออกไป การแกะสลัก จึงเป็นงานหัตถกรรมที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะนอกจาก จะทำรายได้ให้กับผู้ผลิตแล้วยังเป็นงานหัตถศิลป์ชั้นสูงที่ แสดงออกถึงความมีศิลปะอันประณีตของชาติไทยอีกด้วย

แหล่งที่มาข้อมูล และเอกสารที่ใช้ในการอ้างอิงการจัดทำข้อมูล

สัมภาษณ์นายสมชัย ชำพาลี ชอวยวัดยางสุทธาราม ถนนพรานนก แขวงบ้านช่างหล่อ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพฯ
มนตรี ตราโมท. (2525). ดนตรีไทย.กรุงเทพมหานคร: มปท.

อานันท์ นาคคง. (2551). ปี พาทย์มอญ และเพลงมอญ ที่มาที่ไป และลมหายใจเฮือกสุดท้ายของ นักดนตรีไทยธรรมดา. กรุงเทพมหานคร. เอกสาร
ประกอบการแสดงทางวัฒนธรรม ครั้งที่ 38 หอประชุมศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

ปราโมทย์ ด่านประดิษฐ์. (2543). ลักษณะเฉพาะของเพลงประจำในวงปี พาทย์มอญ. กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

ณัชชา โสคติยานุรักษ์. (2542). สังคีตลักษณ์และการวิเคราะห์.กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มานพ วิสุทธิแพทย์. (2533). ดนตรีไทยวิเคราะห์. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวน พิมพ์.

www.finearts.go.th, www.research.pbru.ac.th, www.changsipmu.com, เครื่องดนตรีไทย.blogspot.com, www.panya4u.com